

Олар организакчы-даа, кижизидикчи-даа, рольдуг

Ийиги арын

Билимдүү жумгалар АРЫН

ЧОРУУНАР ЧОГУЗУН

ДАШТАР „ДИРЛИП“ КЕЛИР

МОСКВА. Биятын планетавысты космос делегациясы ханындан сонунураган көргөн ада-иелер чыгыш уруг бүтү делегейде бар. Ол болза алдаржаан космонавт Валентина Терешкова биле Андриян Николаевич уруу Алена-дыр. Алена-ша 1964 чылдын июль 8-те төрүтүнгөн. Ол ам он бир айыг болгаш космос делегация элеси, а долганы турар өрмөчкөн шигээлди алары аажок кызымалык-биле эгелен. Алена кызымдарын шенеп, бодунун уругу миягыгын мыак. Алена пияжыну салаалары-биле хандык-

шыл-биле соктаан олурар, чечектерге, болгаш алазынын конспектилеринге аажок мыак. Валентина биле Андриян — Н. Жуковский атты Шериг-Агаар Академиянын диннакчылары. Совет космос отралынын өске-даа кезигунери-биле бир дөмөй, хой саныг өске-даа хүлээлгелер оларда база-ла бар. Ычанымжежок, космосчу ада-иелер хостуг минута бүрүзү боттарынын мыак уруу Алена-дыр баран болдурган. ЧУРУКТА: азам, азам база мен... СЭТА-нын фотохрониказы.

Далай дүвүнүн „эмчи“ хыналдазы

Далайнын ханы дүвүндө дигир амытанарынын чаа чакыктары илерен. Ында уруг-уруг балыктар „эмчи“ хыналдазы артып турар болган. Далай дүвүнүн чалынарнын баарыга суг агымнап чыдар черлерге бичи-бичи балыктар чымылаш, „дежурныйлар“ турар. Уруг балык орта шипти келгеш, эгелди, куурун, бажы деген бергеш, чыгыс черге шигечейин туртуптар. Ычарда бичи-бичи балыктар оон оюган, шыкан черлерин дилеп эгелээр.

Бир катап мындыг дуржулганы кылган. Эң-не хой балыктар чымылаш хыналкы балыктарын туткалап ашпаган. Ычан ол черге уруг балыктар келбестен болгаш оларнын кезинге оюлганнар, жыктар тыткын келген. „Эмчи-санитар“ балыктарнын амырап чоруур байдалы база бир анык. Олар чыгыс черге эңме-таа-жок кылдыр чымылаштар, а ийи-чангыс бооп алгаш чоруурлар. Оларнын аюу база өске балыктарындан ыраакта өлүгү болган.

Кизи болгаш оон аажы-чаңы

ХӨЛЕГЕ ТАЛА
Чаа бажынын тууу доозулган. Дөртөн сес өг-бүлө көкүп, өөрүп-байырлаан. Үш дугаар класста өөренип турар Коля база-ла амырап халып турган. Бир черге кээрге, ийи ар кизи чугаалашкан турган:
— Че, бажынын кандыг болду?
— Харезинде чүбө-ле-дир.
— Аа!
— Харезинде, бир-даа хун херелди дегбес. Ам артында дөрт дугаар кайта. Дык-ла таарымча чок. Арга-жоготкан кирип олтуруу алдым.
Коля болгаш турган. Шынал-ла, оон бажыны баян дегбес талда. База дөрт дугаар класста. Өөрүшкүзү өшкөн, ары карарган, азынган мия-нап челе берген.
— Тудугулар чүгө бажыны шын тутпаанары ол, ача?
— Чүзү шын эвес апарды?
Коля дегип ар кизи-не, сестерин ол-ла хөвөр каттапкан. Азамы пат кайта, мурунда туртап турган ар кизи бажынын көргүзүп, оондун чигилерин чидирер дээш, кайы хире шигелес дээр. Артык сөзүлгүдү ийи-чангыс кижилерин оварымча чок сестерин мындыг хоралыг боор чүбө-дир ийи.
А. Антунин.
БИЛБЭЭН БОЛУНЗА.
Кабарлар-Бажынын орту-биле чорумал кизи мияналгыг халдып олтурган. Ийи дөмөк, сүксээлди боостуа кадып келген. А орун ха-

жызында шөлдерде башкан арбузтар, диньярлар, юголан кевирт чыкмылааннар.
Чорумал кизи бир черге доктаай дүшкөн. Ол-бо көргүлээрге, танымал удул чыккан. Ычан ол кизи бир арбузду алгаш, кезип чигеш, машина-ныче басып чорупкан.
— Эй, диньяр чоп албадың?— деп, танымал оон соондан алгырган.
— Мээни эвес-тир— деп, чорумал кизи эгелди харымлаан.
— Сээни эвес болза, арбузду чүгө чидиң? Ай-ай, кончуң!— деп, танымал кезек шоодуп тура, анык уурун тайыбырлаан.— Бо шөлдерин чорумал кижилерге тарып каан чүбө. Биятын Советтеринистип сьездинге ычкар доктааткан. Оруктарыныс ыраак-урак, ээр-мийир, хун караа ниг. Ычангаш холхоттар оруктар дургаар арбуз, динья, виноград тарып каан, оларын чорумат кижилер ап чип болур.
Ю. Либедиский.
БААРЫНГА-ЛА БАЖЫНЫ!
„Социалистик Якутия“ солунун редакциясында ыраккы Индигиркада алдын уургайында чагаа келген. Ону Т. Семенова бижээн болган. Та Тамара, та Татьяна—ооу билдинмес. А оон өөрүшкүзү кизи бүрүзүгө билдингир.
Анык кыс алдын уургайында амылап челе берге, доран-ла туртап бажы берген. Завхоз эмчикти жымдыккан. Клеяна шымылган.

(ТООЛ)

Эртегини эртеинде, бурунгу мурнууда, тений мийызы дээр-ге шаштылгы, тевеник кууруу черге дөжөлүп турар шагда, калбак чүбө халдып, борбак чүбө чугулуп, ыт дучуулан ус халы, аыт дучуулан арга акла турар шагда, танымал элэз элэзке акыс кыс билаалыг мыйгак ойттап туруп-тур.
Бир-де артен ойттап турда, бир анык келгеш, билааларынын бичезин адып алгаш барып-тыр эвеспе. Мыйгак кужур мунгарып-мунгарып өске танымал маннап чоруй барып-тыр эвеспе. Ааа баргаш, бир Сымна-биле каттыкып ап-тыр эвеспе. Ычан чоруп тургаш, Сымнах төрүп ап-тыр: «Бо-ла чорааш ар Сымнах төрүп ар боор мен деп бодабайн чораан мен» кылдыр бодап, Сымнагынга ынаа-лаа хөлөк, оозунга бир чечек бажы куулу бергеш, бир тайга бажымыс кайган, бир чечек бажы куулу бергеш, өске танды бажымыс кайган, халдынып, харалып чоруп-тур эвеспе.
Бир эрте-не туруп келгеш, Сымнагынга чугаалап-тыр:
— Дирин чоруур-даа аргам чок шыкым-тыр, дүжүм-дүжүм багм аажок. Ханымг каралыг кара ачы кара боозу-биле алар-боолаарынга белем, шыгам турару.
Оон бир хун ойга ойттап чорааш, кезеген, манаан кара ачынын кара боозунун аксыс хере тыртып хааш, сымна-биле Сымнагын эдиртеш, мыйа бооп чыдырда. Сымнагын ачы адып алгаш, Мыйгакты билаалыг чыдып каап-тыр.
Мыйгак: Сымнагын эдиртеш алгаш, манаан-ла олурган. Сымнагы көрүп чоруурга алазынын ийи караанын чажы ийи дамырак кара суг дег агып билип чоруп болган.
— Ийи караан чажы чүгө ийи дамырак кара суг дег агып билип турар чүбө, алай?— деп Сымнак айттырган.
— Ачан хөөкүңү ханымг каралыг кара ачы адып алды шыкым-жыл, олгум— деп, Мыйгак ишкериип харымлаан.

— Аа, ийи бичи-дан үгөн дегин чүгө кызыл чүбөл, алай? — деп айттырарга, алазы чорааш:
— Хем иштин өөрү манааларымга кызыл көкүп төктүп турары ол ыйнаан, олгум— деп-тир.
— Кулактарым чүгө далбайкымн чорууру ол, алай?— дээрге:
— Шаам тинүп келгени ол-дур, олгум— дээн.
— Даванарым чүгө шалкынып чорууру ол алай?— дээрге:
— Харым-шынэм үстүп, харымсырал келгени ол-дур, олгум— деп-тир.
Шанаактыг ала тайгага келгеш, алазы чыдып ап-тыр. Оон олгун чанынга кел деп алгаш чыгыны чыгып чыдып-тыр:
— Мээң уйгум узун олгум, улаан соонда ооунмас мен, иштимле кызыл дер эвес, хан деп чүбө-дир, ханым тинүп баксырал келдим. Динен чедир манаа өзүп ал, халдар кыры унуу ойттар сен. Сонгу тайгада беш убаан бар, өзүп алгаш, оларга барып каттыкым аар сен. Ычардаа доора-доора ыш чүткөн, ийи даванымг чүбөсүлдер дегип чоруур сен. Кижилер деп чүбө ол боор, олгум— деп чоруй өзүп хаап-тыр.
Хөөкү Сымнак кезин өзүп каап, алам узуп чыдыр деп, амырап, дешкилеп өзүп туруп-тур эвеспе. Бир хун маналар кээрге, незини семизини хөлөк, даванары херди берген боон-тур.
— Кижилер иези узуп бээрге аминдес сүт келбес ол-ла кончут-дур— деп, Сымнак кезин өзүп туруп-тур.
Партазында кээрге дөңгүр-дөңгүр көк-көк чүбөлөр иези чаарал алган чип туруп турлар. Сымнак чаштыкым чымыл алгаш, ийи караанын чажы дамырак кара суг дег кылдыр ыгалап ап-тыр. Оон дартызында дүшө незинге халып кээрге, оон борбак бажы, шагда сөөгү чыдып калган боон-тур.
Незини борбак бажыны ызырып алгаш, ыгалап-сыктап, уур чериге чүгүрүп, убаас чериге даштыкым чорааш, Шанаактыг ала тайганын бажында алдын даш кырында салып каан, чиге сонгу чүбө незини чүртүмдэ беш убаагыч баар дээр чоруу-ла каап-тыр.
Бир черге каалып олурарга элне бө, сымна бө дээн, ыдын-хукуң ээртес, ол-боозун чүткөн ачылар-даа оон-моон сегиртип-де эгел-леп-тир. Сымнак адыр даванарынын капшагы-биле маннаш алдырбай барып-тыр. Та чегега, та кажага дээр маннаш келген чүбө, ол-ла чоруп олурга чимис шигээлди олурган ийи Бойдуз кушкы таварым келген.
— Бо канчал барганым ол, Сымнак, кезиң сөөгүндө чышына берген, дуогуларым хоорууп төнгөн?— деп куштар айттырып-тылар.
— Менде чүбө боор, убааларым, адамдан, менден чарыга-ла алды ай челе бердим. Улаан аламын амин бир ай хире эмген соомта суг-лаа ишпэн мен, Сонгу тайгада убааларым бар, оларже бар чы-